

Turkish Studies Historical Analysis

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 593-606

DOI: 10.29228/TurkishStudies.24975

ISSN: 2667-5552

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 20.07.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 29.09.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (30.07.2019)-Referee 2 (24.09.2019)- Referee 3 (28.09.2019)

This article was checked by intihal.net.

ERKEN HRİSTİYANLIK DÖNEMİNDE HİERAPOLİS

Ümran Ozan KARAHAN*

ÖZ

Anadolu Hristiyanlık tarihi açısından önemli bir yerdir. Hristiyanlığın yayılışının ana merkezlerinden biri olmuştur. Erken Hristiyanlık dönemi olarak belirtebileceğimiz birinci ve ikinci yüzyıl Anadolu'su önemli gelişmelere sahne olmuştur. Aziz Paul'un Hristiyanlığı yaymak amacıyla gerçekleştirdiği pek çok önemli kent bulunmaktadır. Hz. İsa'nın elçilerinin geldiği, yaşadığı ve mezarlarının bulunduğu antik kentler bulunmaktadır. Kutsal Kitapta adı geçen Yedi Kilise, Anadolu'nun batısında bulunan bazı antik kentlerde yer almaktadır. Pagan, Yahudi ve Hristiyan halkların birlikte yaşadıkları dönemlere ait çok sayıda önemli arkeolojik kanıtlar bulunmaktadır. Erken Hristiyanlık dönemi Anadolu'su ile ilgili pek çok antik kaynak, bize dönem ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Yahudiliğin içinde doğmuş, pagan bir toplum içinde yaşamlarını sürdüren ve inançlarına karşı yapılan saldırılara karşı da savunmalar yapan önemli Kilise Babaları ve azizler bulunmaktadır. İnançlarını yaymak ve korumak uğrunda canlarını verenler de olmuştur. Erken Hristiyanlık döneminde kimi zaman sapkın olarak adlandırdıkları bazı gruplar ortaya çıkmıştır. Bu akımlardan inançlarını korumak için savunmalar yazmışlardır. Daha da önemlisi bu sapkınlıklardan korunmak için konsüller toplanmıştır.

Hierapolis antik kenti de erken Hristiyanlık tarihi açısından birçok antik kent gibi önemlidir. Çünkü erken Hristiyanlık döneminin önemli isimleri bu değeri açıkça ortaya koymaktadır. Hierapolis antik kentinde Hristiyanlık tarihi açısından önemli kişiler yaşamıştır. Bunlardan Papias kentin önemli ailelerinden birine mensuptur. Erken Hristiyan tarihi açısından önemli bir kaynaktır.

Anahtar Kelimeler: Hierapolis, Erken Hristiyanlık, Papias, Claudius Apollinarios.

* Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, E-posta: ozan.karahan@usak.edu.tr

---

HIERAPOLIS IN THE EARLY CHRISTIANITY

ABSTRACT

Anatolia is an important place for the history of Christianity. Anatolia was one of the main centers from which Christianity spread to the world. During the first and second century, which can be called as the period of early Christianity, important developments took place in Anatolia. There are many important cities where St. Paul carried out many activities to spread Christianity. There are ancient cities where the apostles of Prophet Jesus (pbuh) came, lived and their graves are found. The 7 Churches mentioned in the Bible are located in some ancient cities in the Western Anatolia. There are many important archaeological evidence from the period when the Pagan, Jewish and Christian peoples lived together. Many ancient sources related to Anatolia during the early Christianity give us important information about the period. There are important Church Fathers and saints who were born in Judaism and who continued their lives in a pagan society and defended against attacks on their faith. There were also those who sacrificed their lives to spread and protect their faith. During the early Christianity, some groups which were sometimes called deviant, emerged. They wrote defenses to protect their beliefs from these currents. More importantly, consuls were gathered to protect themselves from these deviants.

The ancient city of Hierapolis, like many ancient cities in the history of early Christianity, is important. Because the important figures of the early Christianity clearly reveal this value. Important people in terms of the history of Christianity lived in the ancient city of Hierapolis. Papias belongs to one of the important families of the city. It is an important source for early Christian history.

STRUCTURED ABSTRACT

The ancient city of Hierapolis is one of the important cities founded in the Valley of Lykos (Çürüksu) and its surroundings. The Lykos Valley was located at the intersection of lands of Caria, Phrygia, and Lydia in ancient times. Because of this feature, it is located at the intersection of ancient roads. The valley has traces dating back to the Chalcolithic period. Its political history that began with the Hittites was under the rule of Phrygia and Lydia until the Hellenistic period. The region was ruled by satraps after the destruction of Lydia by Persians.

Hierapolis was founded in the 3rd century BC by the Seleucids as a grid-planned city. The Seleucid King III in the Ancient City of Hierapolis defeated Antiochus in the Battle of Magnesia in 190 BC. After the Treaty of Apamea signed in 188 BC following this battle, the lands including the ancient city of Hierapolis were left to the Attalid dynasty, which was an ally of the Roman Empire. However, this time, these lands were left to the Roman Empire, as it was indicated in the will of Attalus III. As it was the case in many cities in the Asia Minor region, the ancient city of Hierapolis was one of the cities affected negatively by the Mithridatic Wars. Peace and serenity were provided in the ancient city

of Hierapolis, like other cities in the Asia Minor region, in the Augustan age. Despite the earthquakes that it was affected in various periods, the city managed to stand out as a city with its textile industry. Wool washers, house painters and purple painters are mentioned in the inscriptions found in Hierapolis. Water containing minerals are used in these processes. As its name suggests, the city probably served as a temple center belonging to Phrygians or a sanctuary of the mother goddess.

It is known that many Jewish families were settled especially in Phrygian and Lydian cities during the Seleucid period. One of these cities must be the ancient city of Hierapolis. Other Jewish symbols such as menorah in many tombs in the necropolis clearly demonstrates the Jewish presence in the city. Jewish people also lived with several privileges in Hellenistic and Roman periods. It is understood that Jews are engaged, especially in trade especially in cities they live. As a result of these efforts, it is seen that they have become wealthy over time. In his travels to spread Christianity, St. Paul paid special attention to cities where these wealthy Jewish people lived. Because he was also aiming to convince Jewish merchants to provide the necessary financial support for the continuation of activities related to Christianity. In the first place, Christianity began to be accepted in this Jewish population.

Christianity is thought to have emerged as a reformist movement in the Jewish world in the first century BC, in the first place. Therefore, it is understood that it was not taken seriously at first. However, this movement began to spread rapidly in the 2nd century BC. Over time, Christians began to break with Judaism. This phenomenon had political and religious reasons. Christians conducted their best efforts in order not to be involved in Jewish uprisings taking place in the Judah region. Christians strongly rejected the claim of Jews stating that Bar Kochba was the Messiah. In addition, issues such as the issue regarding the Jesus Christ, circumcision as well as their viewpoint on Jewish law, and relations with pagans led to divisions between the two groups. Melito of Sardis and Papias of Hierapolis, two saints in the second century, penned anti-Semitic articles. In fact, a movement in which they wrote texts defending their beliefs, called "apology", against the movements which they thought to be contrary and hostile to Christianity emerged in that period. Another point of division between the two groups was the coincidence of the "Pesah", that is the Passover celebrated by Jews, and the Easter celebrated by Christians on the same day.

Different movements started to emerge within Christianity. First, a movement called Gnostic which was believed to carry on Jewish traditions emerged. Later in the same century, the Montanists emerged in the Phrygian region. This movement soon began to spread in Anatolia. Another issue among Christians was the discussions surrounded by the question indicating whether Jesus was divine or humane.

Pagans also blamed Christians for blasphemousness because they did not believe in their gods. They also accused them of ordinary crimes such as incest, ritual-oriented murder, and cannibalism. The most important opponent of Christianity having lived in the second

century was Celsus. In his work titled "The True Word" (Alethes Logos), Celsus made harsh criticism against Christianity and Jesus.

Saint Philip the Apostle, being one of the Twelve Apostles of Jesus Christ, and his four daughters, originally from the city of Galilee in Israel, arrived at the ancient city of Hierapolis. Saint Philip the Apostle was killed here because of his religion and his efforts to spread Christianity. His grave was found to be in Hierapolis. Another important name in Hierapolis having lived on the edge of the apostolic era, was Saint Papias of Hierapolis. Papias was the episcopo of Hierapolis in the same period when Polycarp of Smyrna was the episcopo of Smyrna. It is stated in same sources that they died on the same date. It is known that Papias knew some of the Apostles of Jesus Christ and that he conveyed what he learned from them, being important for the history of Christianity. Another important figure who lived in Hierapolis was Saint Apollinaris Claudius. He was one of the successors of Papias. He was an upper-class Roman citizen having lived in Hierapolis. He is one of the authors of Apology, texts defending the Faith. Alongside with Melito of Sardis, he effectively defended Christianity. It is mentioned that he has many works in his name. It is also mentioned that Apollinaris had a miracle. His miraculous assistance to Marcus Aurelius and his soldiers when they fought in Danube was heard even in Rome.

It should also be noted that the Roman Empire did not show the same tolerance to Christians as they did for Jews. As it is the case in many ancient cities, the ancient city of Hierapolis is an ancient city where pagan beliefs, Judaism, and Christianity were present as well as a cultural diversity.

Keywords: Hierapolis, Early Christianity, Papias, Claudius Apollinaris.

Giriş

Bugünkü Denizli kenti sınırları içerisinde yer alan Hierapolis Antik Kenti Lykos (Çürüksu) Vadisi ve çevresinde kurulmuş birkaç önemli antik kentten bir tanesidir. Lykos Vadisi'nin batısında Salbakos (Babadağ) Dağı, güneyinde ise Kadmos (Honaz) Dağı yer almaktadır. Antik Dönem'de Lykos Vadisi Karia, Phrygia ve Lydia bölgelerinin kesiştiği noktada yer alan stratejik bir konuma sahiptir. Antik yolların kesiştiği bu bölge, nehir vadileri ve dağ yolları vasıtasıyla birçok bölgeyi birbirine bağlar. İç Anadolu düzlükleri ile Ege coğrafyasını birleştiren bir noktada yer alır. Vadi küçük verimli bir ovaya sahiptir. İklim şartlarının elverişli olması ve antik yolların geçiş güzergâhı olması nedeniyle zengin bir kültür bölgesi haline gelmesinde etkili olmuştur. Kalkolitik döneme kadar yaşam izlerine rastlanan bölgede, siyasi tarihi Tunç Çağı'nda Hitit hâkimiyeti ile başlar. Hellenistik Dönem'e kadar Phrygia ve Lydia hâkimiyeti, ardından Pers satraplarının kontrolü söz konusudur. Büyük İskender'in doğu seferi ile birlikte bölgede Hellenistik Dönem başlamıştır (Bruce, 1984: 3; Şimşek, 1999a: 321; Şimşek 1999b: 2-9; D'Andria, 2001: 97-99; Palaz Erdemir, 2006: 24; D' Andria, 2010: 21; Huttner, 2013: 31-36).

Roma, MÖ 190 yılında Seleukos Kralı III. Antiokhos'u Magnesia Savaşı'nda yenilgiye uğratmıştır. Bu savaştan sonra MÖ 188'de imzalanan Apameia Antlaşması'ndan sonra MÖ 3. yüzyılda Seleukoslar tarafından ızgara planlı bir kent olarak kurulan, Hierapolis'in de içinde bulunduğu bölge Roma'nın müttefikleri olan Attalidlere bırakılmıştır. Phrygia sınırında stratejik öneme sahip bir kent olan Hierapolis ve çevresi, MÖ 133 yılında III. Attalos'un topraklarını miras yoluyla Roma'ya bırakmasıyla Roma'nın kurduğu Asya Eyaleti sınırları içerisinde dâhil olmuştur. İmparatorluk dönemi

tiyatrosunda Hellenistik döneme ait isimler bulunmaktadır. Hierapolis Attalid hanedanı ile ilişkilendirilse de kentin Seleukos döneminde varlığı ile ilgili bilgiler mevcuttur. I. Antiokhos'un (MÖ 281-261) kentin kurucusu olması daha muhtemel görünmektedir. MÖ 1. yüzyılda Küçük Asya kentleri savaşlardan ve ayaklanmalardan çok zarar görmüştür. Birçok kent tahrip olmuştur. Lykos Vadisi, Mithridates Savaşları sırasında doğrudan etkilenen bölgeler arasında yer alır. İmparator Augustus'un hâkimiyeti ile birlikte bölge barış ve huzuru yakalamıştır. MS 60 yılında Küçük Asya'daki yıkıcı bir depremle Hierapolis büyük bir hasar görmüş olsa da, tekstil endüstrisine sahip bir kent olarak öne çıkmayı başarmıştır. Hierapolis'te bulunan yazıtlarda yün yıkayıcılar, boyacılar ve mor boyacılar loncasından bahsedilmektedir. Bu işlemler için kentteki mineral yüklü su kullanılmaktaydı. Lykos Vadisi'nin önemli kentlerinden biri olan Hierapolis antik kenti, adından da anlaşılacağı gibi, Phrygialılara ait bir tapınak merkezi veya ana tanrıçaya ait bir kutsal merkez olarak işlev görmüş olabilir. III. Antiokhos döneminde Phrygia ve Lydia'ya yerleştirilen Yahudiler, muhtemelen Laodikeia ve Hierapolis'e de yerleştirilmiştir. Hierapolis nekropolündeki mezarlarda ve lahitlerde yer alan menorah ve diğer Yahudi sembolleri buradaki Yahudi varlığını açıkça göstermektedir. Ayrıca Kolossaililerde bahsi geçen Lykos Vadisi'ndeki üç kiliseden birine sahiptir. Epaphras'ın görüşüne göre Paul, Ephesos'taki görevi sırasında bu üç kiliseyi kurmuştur (Kolossaililer 4: 12; Philemon 2: 1; Wilson, 2010: 235; Huttner, 2013: 33- 41).

Hellenistik Dönem'de bölgede çok sayıda kent kurulmuştur. Bunlardan Kolossai (Honaz), Laodikeia (Goncalı) ve Hierapolis (Pamukkale) kentleri önemli kentlerdendir (Cohen, 1995: 305-311; Jones, 1998: 37-55; Şimşek, 1999a: 322; Palaz Erdemir, 2006: 24-25; Palaz Erdemir, 2012: 106-107). Lykos Vadisi'nin bilinen en eski antik kenti Kolossai hakkında Heredotos Pers Kralı Kserkes'in MÖ 480'de Atina'ya yaptığı büyük seferine bu kent üzerinden geçtiğini belirtmektedir (VII. 30). Ksenophon ise, Satrap Kyros'un MÖ 401'deki seferinde Phrygia'daki büyük ve zengin bir kent olan Kolossai'da yedi gün kaldığını yazmaktadır (I.II.6). Strabon ise bölgede birçok kentin deprem nedeniyle tahribata maruz kaldığını belirtmektedir (XII.8. 6). Antik dönemde bu kentlerin bulunduğu Lykos Vadisi'nden geçen önemli ulaşım yolları bulunmaktadır. Ephesos ve Sardeis'ten başlayan, Philadelphia üzerinden Laodikeia'yı geçerek İkoniona'ya ulaşan yol, oradan da Euphrat havzasına ulaşmaktadır. Diğer ulaşım hattı ise Kuzey Phrygia'dan gelerek Laodikeia'ya devam eden yol, doğu Karia üzerinden Lykia'ya oradan da Attaleia'ya ulaşmaktadır (Sayar, 2018: 65).

Lykos Vadisi'nde verimli ve zengin uygarlıkların çıkmasında Lykos ve Büyük Menderes Nehirleri'nin verimli ovayı sulaması ve dokumacılık sektörünün gelişmiş olması önemlidir. Bu nedenle tarım ve ticaret alanında çok elverişli bir konuma sahip olmuştur. Tarımın ve ticaretin gelişmiş olması nedeniyle bölgede bulunan yerleşmelerde, antik çağda hareketli bir nüfus yoğunluğu oluşmuştur. Birçok kent ve bu kentlerin yönetim bölgelerine bağlı çok sayıda köy bulunmaktadır. Kral yolu olarak bilinen ticari yol güzergâhının bu bölgeden geçmesi de bu güzergâhta bulunan kentlerin ekonomik yönden gelişmesine katkı sağlamıştır (Bruce, 1984: 4; Şimşek, 1999b: 5; D'Andria, 2010: 25).

Antik kaynaklarda bu bölgede, yünleri yumuşak koyunların yetiştirildiğinden bahsedilmektedir. Koyunların bu bölgede bulunan kokulu bir sudan içtiklerini, bu nedenle de değişik renklerde yünlere sahip oldukları yazmaktadır (Vitruvius. VIII. III.14; Strabon. XII.8. 6). Muhtemelen bahsedilen kokulu su, Hierapolis'teki termal su olmalıdır. Ayrıca yün boyamasına elverişli olan Hierapolis'teki bu termal suda koyunların yünleri yıkıyordu (Strabon. XIII.4.14). Bütün bu etkenler bölgede boyamacılığın ve dokumacılığın gelişmesine neden olmuştur. Ticaretin bu kadar gelişmiş olmasında Anadolu'daki pek çok kentte olduğu gibi Laodikeia'daki ve Hierapolis'teki yerleşik Yahudilerin katkısı önemlidir. Ürettikleri ürünleri yurt dışına satıyorlardı. Bu amaçla da bir birlik (Lonca) oluşturmuşlardır. Hierapolis'teki bazı tüccarlara ait mezar yazıtlarında dokumaların deniz aşırı ülkelere nasıl satıldıkları hakkında bilgiler verilmektedir. Deniz aşırı ülkelere yapılan bu ticaret Lykos Vadisi kentlerine zenginlik getirmiştir. Zengin ve refah bir hayat içerisinde olan kentlerin vatandaşları arasında Hristiyanlığın yayılması da zorlaşmıştır. Bu nedenle Kolossaili Epaphras Hristiyanlığın

bölgede yayılmasını sağlamak için çok çaba sarf etmek durumunda kalmıştır (Şimşek, 1999b: 7; D'Andria, 2010: 66-67; Bayram, 2018: 117-118).

1. Hierapolis'in Dini Yapısı

Lykos Vadisi'nde kurulmuş olan kentlerin halkları pagan kültürünün etkisinde yaşamlarını sürdürmekteydiler. Hierapolis'te ise Roma'nın en görkemli kehanet tanrısı Apollo tapınım görmekteydi ve tapınağı yer almaktaydı. Muhtemelen Apollo'nun yanı sıra Artemis ve Leto için de tapınak yapılmış olmalıdır (D'Andria, 2001: 100; Şimşek, 2009: 675; Hutner, 2013: 34). Bölgede Zeus'un tapınım gördüğüne dair ipuçları Seleukoslardan daha önceye gitmektedir. Zeus kültürünün varlığı Laodikeia'nın kuruluşundan çok öncelere gittiği Grekçe yazıtlardan anlaşılmaktadır (Huttner, 2013: 42).

Pagan nüfusun ağırlıklı bir şekilde bulunduğu Batı Anadolu'da, Yahudi nüfusunun varlığı MÖ 6. yüzyıla kadar gitmektedir. Sardeis'te bunun arkeolojik kanıtları bulunmuştur. Josephus, Seleukos Kralı I. Seleukos'un Yahudilere, kurduğu kentlerde tam vatandaşlık hakkı ve bazı dini sosyal hakların verildiğinden bahsetmektedir. II. Antiokhos döneminde de Ionia kentlerine Yahudi kolonistlerin yerleştirildiği belirtilmektedir (Josephus. AJ 12. 119-125; Bruce, 1984: 4; Karahan, 2017: 399-416). Seleukos Kralı III. Antiokhos döneminde Josephus'tan öğrendiğimize göre yaklaşık iki bin Yahudi ailenin Babil'den getirilerek bölgedeki ayaklanmalara karşı, Phrygia ve Lydia'ya yerleştirildiğini bilmekteyiz. Muhtemelen Hierapolis'e de Laodikeia ile birlikte Yahudi aileler yerleştirilmiştir. MS ikinci ve 3. yüzyıllara ait Roma İmparatorluk dönemine ait yazıtlarından Hierapolis'teki Yahudilerin varlığı belgelenmektedir. Yahudiler bu bölgede kendi evlerindeymiş gibi uzun yıllar yaşamışlardır (Josephus. AJ. 12.147-153; Bruce, 1984: 4; Huttner, 2013: 67-70; Karahan, 2017: 399-416).

Yahudiler Roma döneminde de yaşamlarını çeşitli ayrıcalıklara sahip olarak devam ettirmişlerdir. Her ne kadar Grekler Yahudilere verilen dini ritüellerini yerine getirme, Şabat günü ve askerlik gibi konulardaki ayrıcalıklardan hoşnut olmasalar da birlikte bir yaşam sürdürmeyi de başarmışlardır. Yahudiler Greklerin çeşitli aktivitelerine katılmışlardır. Hierapolis'te bir Yahudi'nin tiyatrolarda yarışlara katıldığı bilinmekle beraber Ortodoks Yahudiler bu katılımı onaylamamışlardır. Tripolis Antik Kenti yolu üzerindeki nekropolde çok sayıda Yahudi topluluklarına ait mezar yer almaktadır. Bu mezarlarda Yahudi isimleri ve sembolleri görülebilmektedir. Roma yönetimi MÖ 1. yüzyılda Küçük Asya'da yaşayan Yahudilere sinagog kurma izni vermişti. İmparatorluk dönemi Lykos Vadisi kentlerinde, Hristiyan kaynaklardan anlaşıldığına göre önemli bir Yahudi varlığı Geç Antik Çağ'a kadar gitmektedir. Toplam nüfusun %5'i kadar olmalarına rağmen, üst sınıfa mensup kişilerdir. Nekropollerde özel mezar yeri sahibi olabilmeleri, onların ekonomik durumlarının iyi olduğunu göstermektedir (Wilson, 2010: 235; Huttner, 2013: 72-79).

Ticaretin gelişmesinde olduğu kadar Hristiyanlığın yayılmasında da Yahudiler etkin rol oynamışlardır. Aziz Paul yaptığı gezilerde öncelikle Yahudi havralarını ziyaret ettiği bilinmektedir. Kendisine karşı çıkanların olduğu kadar öğretilerinin öncelikle Yahudiler arasında kabul gördüğü ve onların sayesinde Hristiyanlığın daha geniş bölgelere yayılmış olduğunu belirtmek gerekir. Kutsal Kitap'ta bahsi geçen yedi kilisenin bulunduğu kentlerde özellikle Yahudi nüfusunun var olduğu ve ticari anlamda gelişmiş kentler olduğu dikkat çekmektedir. Lykos Vadisi'nde Hristiyanlığın yayılmasına ilişkin ilk kaynak İncil'dir. Bu dönemde Hierapolis, Kolossai ve Laodikeia'da Hristiyanların olduğu Aziz Paul'un Kolossailere gönderdiği mektuptan anlaşılmaktadır. Aziz Paul Kolossai'ye hiç gitmemiştir. Ama Epaphras büyük olasılıkla, Paul Ephesos'da iken onun temsilcisi olarak Kolossai'ye öğretileri götürmüştür. Onun vasıtasıyla Hristiyanlığı bölgede yaymaya çalışmıştır (Kolossaililer. 1: 1-4; Bruce, 1984: 8-9; Bayram, 2018: 119).

Aziz Paul'un Epaphras'a göndermiş olduğu mektuplar, Laodikeia, Kolossai ve Hierapolis halkına okunmuştur. Hristiyanlığın Lykos Vadisi'nde ilk olarak ortaya çıkışı MS 40-50 yıllarından itibaren. Hristiyanlık ilk olarak Lykos Vadisi'nde yer alan Hierapolis, Laodikeia ve Kolossai

kentlerinde yaşayan Yahudi toplulukları arasında yayılmaya başlamıştır. Yahudiler ticaret ile uğraştıkları için refah bir hayat seviyeleri vardı. Bu nedenle Hristiyanlık ilk olarak burada yayılmaya çalışılmıştır. İncil’de adı geçen yedi kilisenin bulunduğu kentler ticaret ile uğraşan zengin kentlerdir. Bu nedenle Aziz Paul de bu kentlerde Hristiyanlığın yayılması için yoğunlaşmıştır. Çünkü bu çaba için gerekli maddi destekler öncelikle bu kentlerden tedarik edilmekteydi. Bu Aziz Paul’un Korinthlilere yazmış olduğu mektuptan anlaşılmaktadır (Şimşek, 2015: 14; Bayram, 2018: 120; Korinthlilere 1. 16/ 1-4).

Küçük Asya kiliselerinde, Lykos Vadisi’nde yer alan kiliseler dâhil olmak üzere Filistin’den gelen insanlar ile bölgedeki Hristiyan hareketi canlanmıştır. Bu gelenlerin arasında Elçi Philip ve dört kehanet kızı da vardı (Bruce, 1984: 10; D’Andria, 2001: 112-113; Eusebius. 3. 31; 3. 39).

Elçi Philip, aslen Kuzey İsrail’in Galilea Kenti’nden olup, İsa Mesih’in on iki havarisinden biridir. Havariler tarihinde Philip’in kız kardeşi Mariamne ve Elçi Bartolomeos ile birlikte, İsa Mesih’in tekrar dirilişinden kısa bir süre sonra Yunanistan, Syria ve Küçük Asya’da Phrygia’ya görev için seyahate gönderildiğinden bahsetmektedir. Bu durumda muhtemelen Philip, Hierapolis’e geldiğinde otuzlu yaşların başındadır. Philip anlatılana göre; Hierapolis’te gözlerinden rahatsız olan, *proconsul*un karısı Nikanora’yı iyileştirmiştir. Nikanora, Philip’in vaazlarından ve mucizevi şifalarından etkilenecek İsa Mesih’in takipçisi olmuştur. Bu duruma *proconsul* çok kızmıştır. Philip’in yakalanmasını ve işkence edilmesini emretmiştir. Philip çarmıha gerilerek inancı nedeniyle öldürülmüştür. Öldürüldüğünde seksen yaşlarındaydı. Bu süreçte Elçi Bartolomeos Elçi Philip’in yanında yer almıştır. Philip’in şehit edilmesinden sonra Bartolomeos görünüşe göre Phrygia halkı arasında Hristiyanlığı yaymaya devam etmiştir. Daha sonra Bartolomeos, doğuya Ermenistan’a gitmiştir. Bu bölgede de inancı yüzünden öldürülmüştür. Dört yüzlerin başında Hierapolis nekropolünün batı ucunda Philip’in adına, kent duvarlarının dışında mezarının etrafına sekizgen bir şehitlik (*Martyrium*) inşa edilmiştir (James, 1983; 439-453; Jackson, 2016: 74-75; D’Andria, 2018: 87).

Eusebius, eserinde Ephesos’ta piskoposluk yapan Polykrates’in Roma piskoposu Victor’a gönderdiği mektupta, Philip ve kızları hakkında bilgi vermektedir. Elçi John ölünce “*Asya’daki ışıklar söndü. Fakat efendimizin gelişiyle yeniden yandılar*” demektedir. Philip’in kızlarından birinin Kutsal Ruh’un yanında, diğerinin ise Ephesos’ta olduğu belirtilmektedir. Gaius’un diyaloglarında Proklos Philip’in dört kızının da mezarlarının babaları ile birlikte Hierapolis’te olduğunu söylemektedir (3. 31).

2. Erken Hristiyanlık Dönemine Genel Bir Bakış

1. yüzyılda Hristiyanlık, Yahudi dünyasında yenilikçi bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. İlk etapta Yahudilik içerisinde doğu kökenli batıl bir inanç olarak algılanıyordu. Onların yapmış oldukları gizli gece toplantıları nedeniyle devlete ve topluma karşı bir grup olarak bilinmekteydi. MS 2. yüzyılda ise daha geniş çaplı bir dini harekete dönüşmüştür. İncil metinleri ve Antiokheialı Ignatius’un mektupları dikkate alındığında Hristiyanlık Batı Anadolu kentlerinde taraftar bulmaya başlamıştır. İkinci yüzyılın başında Bithynia Valisi olan Plinius’un mektubundan Hristiyanlığın hızlı bir şekilde yayıldığı ve Karadeniz’de de taraftar bulduğu anlaşılmaktadır (Plinius. 10.96; Kaçar, 2011: 20-21).

MS 1. yüzyılda Yahudilik içerisinde bir hizip olarak görülen Hristiyanlık, MS 2. yüzyılda Yahudilikten kopmaya başlamıştır. Bunun nedenlerinden biri Yahudiler dışında bir toplum içerisinde yayılmaya başlamasıyla yeni bir kimlik olarak ortaya çıkmaya başlamaları ve Yahudilerden daha fazla inanların çoğalmasından kaynaklanıyordu. İlk Hristiyanların Yahudilikten kopmanın siyasi nedenleri de vardı. Hristiyanlar MS 66-70 ve MS 132-135 yılları arasında Roma’ya karşı çıkan Yahudi ayaklanmalarına katılmamak için dikkatli davranmışlardır. Yahudiler, Bar Kokhba’nın Mesih olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yahudi Hristiyanlar bu görüşe şiddetle karşı çıkmışlardır. Hz. İsa’nın Mesih olduğu inancına ters düşmektedir. Hristiyanlık temelde Yahudiliğin içerisinde doğup

büyümüştür ama aralarındaki bu gibi temel sorunlar, İsa Mesih meselesi, sünnet meselesi, Yahudi kanunlarına bakış açısı ve paganlara karşı muamele gibi konular ayrışmaya neden olmuştur. Antiokheialı Ignatius'un Magnesialılara yazdığı mektubunda hem İsa'nın yolunu benimsemenin hem de Yahudi geleneklerini devam ettirmenin korkunç bir şey olduğunu yazmaktadır. 2. yüzyıl azizlerinden Sardeisli Melito ve Hierapolisli Papias Yahudi karşıtlığı ile ilgili yazılar yazmışlardır (Ignatius. Magnesialılar. I-XV; Hunt, 2003: 6-7; Freeman, 2009: 132-134; Kaçar, 2009: 24-25).

Yahudilerden kopma döneminde Paskalya yortusunun tarihi ile ilgili önemli bir tartışma da yaşanmıştır. Bu tartışma "*Quartodecimanizm*" olarak da bilinir. Anadolu'da bu yortu, Yahudi geleneğine göre Hamursuz Bayramı ile aynı güne denk gelmekteydi (ay takvimine göre 14 Nisan). Hristiyanlar Yahudilerden koparak bağımsız bir geleneğe sahip olmaya çalıştıkları için Yahudilerle aynı tarihte kutlama yapmak istememişlerdir. Bu tartışma Roma'ya kadar uzamıştır. Yahudilerin "*Pesah*" yani Hamursuz bayramı ile Hristiyanların Paskalyası ayrılmaya çalışılmıştır. Ancak bu tartışma daha sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir (Kaçar, 2011: 23).

2. yüzyılda *Gnostik* denilen Yahudi geleneklerini devam ettiren Hristiyan bir grup ortaya çıkmıştır. Aynı yüzyılda Phrygia'da ise *Montanistler* ortaya çıkmışlardır. Bu hareket kısa sürede Anadolu'ya yayılmıştır. Roma ve Kartaca'ya kadar uzanmıştır. Hristiyanların arasındaki bir başka sorun da Hz. İsa'nın tanrısal ve beşeri yönüne vurgu yapılması olmuştur. Kimi yazarlar beşeri yönüne vurgu yaparken kimi de tanrısal yönüne vurgu yapmaktaydılar (Bruce, 1984: 11; Kaçar, 2009: 26-27; Kaçar, 2011: 24-25).

Bithynia Valisi Plinius, İmparator Traianus'a yazmış olduğu mektuptan anladığımız kadarıyla 2. yüzyıl başlarında Roma'nın hala Hristiyanlara karşı nasıl davranması gerektiği konusunda bir karara varmadığı anlaşılmaktadır. Traianus, Plinius'un kendisine Hristiyanlar için temel sorunun devlet otoritesine karşı gelmeleri olduğunu belirtmesine rağmen onlara karşı toplu bir takibata girişmemesini söylemiştir. Ancak 2. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Antoninus Pius ve Marcus Aurelius dönemlerinde Hristiyanlar öldürülmüşlerdir. Mesela Smyrna piskoposu Polykarpos valinin önünde yakılarak öldürülmüştür (Plinius. 10. 97; Kaçar, 2011: 25-26; Tiefenbach, 2012: 44-48).

Paganlar, Hristiyanları çeşitli nedenlerle suçluyorlardı. Kendi tanrılarına inanmadıkları için onları dinsizlikle suçluyorlar ve kentlerinin koruyucusu olan tanrılarının gazabını üstlerine çekeceklerine inanıyorlardı. Onlara ensesit ilişki, ritüel amaçlı cinayet ve yamyamlık gibi suçlamalarda bulunuyorlardı. Bu nedenle yeni bir edebi tür olarak inanç savunucuları ortaya çıkmıştır. Hem Yahudilere karşı hem paganlara karşı hem de kendi içlerinden çıkan sapkın gruplara karşı savunma yazmışlardır. Bunlara "*Apology*" yazarları denilmektedir (Schaff, 1882: 465; Hargis, 1999: 17; Wilken, 2003: 45-46; Kaçar, 2011: 26-27). İlk kilise konsilleri 2. yüzyıldaki Hristiyanlık içerisinde ortaya çıkan ayrılıkçı *Montanism* ve *Paskalya* tartışması gibi konuları ele almışlardır. 2. yüzyıl Hristiyanlığın ayrı bir din olarak ortaya çıktığı dönemdir. Romalı yetkililer bu dönemde Hristiyanlığı dikkate almaya başlamışlardır. Paganlar bu döneme "*ikinci sofistler dönemi*" olarak adlandırmışlardır (Hunt, 2003: 17-19; Kaçar, 2011: 27-28).

2. yüzyılda yaşamış Hristiyan karşıtı en önemli isim Celsus'tur. "Gerçek Öğreti" adındaki eserinde Hristiyanlığa ve Hz. İsa'ya çok ciddi şekilde eleştiriler getirmiştir. Hz. İsa'nın büyümlü güçlere sahip olarak sonradan tanrılık iddiasında bulunan gayri meşru bir çocuk olduğunu iddia etmiştir. Hristiyanları aşağılayarak, onları dünyanın en cahil insanları olarak ithafta bulunmuştur (Hoffmann, 1987: 29-45; Tiefenbach, 2012: 74-75).

3. Hierapolis Azizleri

3.1. Papias

Doğum tarihi konusu hakkında tam bir fikir birliği olmasa da MS 60 ile 70 yılları arasında Phrygia'daki Lykos Hierapolis Kenti'nde dünyaya gelmiştir. *Apostolik* çağın sınırında yaşamıştır.

Papias, Elçi John'un (Yuhanna) öğrencisi olarak bilinmektedir. Papias, Antiokheialı Ignatius'un, Smyrnalı Polykarpos'un ve Lugdunumlu Irenaeus'un arkadaşı olarak kaynaklarda yer almaktadır (Jackson, 1852: 119; Schaff, 1882: 435-436; Kenrick, 1885: 80; Auchincloss, 1901: 45-46; Bardenhewer, 1908: 43; Cayre, 1936: 43; Tadros ve Malaty, 1993: 136; Ehrman, 2003: 86-88; Hill, 2006: 309; Holmes, 2007: 722; Tiefenbach, 2012: 50; Jackson, 2016: 136).

Eusebius, MS 100 yılından sonrası için Küçük Asya'da Papias'ı, Smyrnalı Polykarpos ve Antiokheialı Ignatius ile birlikte kilise liderlerinin önde gelenleri olarak göstermektedir (Eusebius 3. 36; Huttner, 2013: 213). Bu konuda bize güvenilir bilgi veren kaynaklar *Eusebius* ve *Ireneaus*'tur. Papias'ın Elçi John'un dinleyicisi ve Smyrnalı Polykarpos'un dostu olduğunu belirtmektedirler (Eusebius 3. 39; Donaldson, 1864: 312; Schmid, 1899: 85; Tixeront, 1957: 27; Tadros ve Malaty, 1993: 136; Ehrman, 2003: 86).

Papias, Smyrnalı Polykarpos Smyrna'da piskopos iken kendisi Hierapolis piskoposu olarak görev yapmaktaydı (Eusebius 3. 36; Huttner, 2013: 213-214). Papias'ın piskoposluk yaptığı tarihler de tam olarak bilinmemektedir. Papias yaklaşık olarak otuz yaşlarında piskopos olarak göreve başladyısa, MS 135 yılına kadar kırk yıl bu görevi sürdürmüştür (Eusebius. 3. 36; Ehrman, 2003: 86-87; Tiefenbach, 2012: 49; Jackson, 2016: 136).

Papiasın ölüm tarihi de doğumu tarihi gibi kesin olarak bilinmemektedir. MS 135 yılından 160'lı yıllara kadar farklı tarihlendirmeler verilmektedir. Ancak Smyrnalı Polykarpos ile yaklaşık aynı tarihlerde zulüm gördüğü ve öldürüldüğü belirtilmektedir. Buna göre ise MS 155 yılları olmalıdır (Donaldson, 1864: 313-314; Schaff, 1882: 435-436; Auchincloss, 1901: 45-46; Tiefenbach, 2012: 50-51; Jackson, 2016: 136). Papias'ın mezar yazıtı Hierapolis'e komşu kent Laodikeia'da bulunmuştur. Bu mezar yazıtı günümüzde Hierapolis müzesinde bulunmaktadır (Tiefenbach, 2012: 50; Jackson, 2016: 136).

Bahsedilen John'un Aziz John olduğu konusunda fikir birliği yoktur. Eusebius, bahsedilen John'un Elçi John olmadığı görüşündedir. İki John'un varlığından bahsetmektedir. Elçi John'un yanı sıra bir diğeri Yaşlı John olarak bahsedilmektedir. Birinci John İncil yazarı, diğeri ise "*Esinlenme*" yazarı olmalıdır. Her ikisinin de mezarının Ephesos'ta olma ihtimali yüksektir (Eusebius. 3. 39; Kenrick, 1855: 80; Donaldson, 1864: 313; Tixeront, 1957: 27; Hill, 2006: 309).

Papias, Eusebius ve Hristiyan tarihçilere göre erken Hristiyan tarihi açısından çok önemli bir kaynaktır. Papias beş kitaptan oluşan "*Rab'bin Konuşmalarının Açıklanışı*" adında bir eseri mevcuttur. Ona ait metinler 1218 yılında bir yangında yok olmuştur. Neyse ki bu eserin önemli bir kısmını günümüze, Eusebius ve Irenaeus'un aktardıkları parçalardan öğrenebilmekteyiz. Papias'ın bu eserinde İsa'nın sözlerini topladığı ve onun hayatı ile ilgili bilgiler verdiği iddia edilir. Ayrıca Papias bizlere İncil yazarı Matta ve Markos ile ilgili sağlam bilgiler aktarmaktadır. Papias, İsa Mesih'in bazı elçilerini tanımış ve onlardan sonraki bazı kilise babalarının da yakın dostu olmuştur. Onlardan değerli bilgiler aktarmıştır. Dindar bir kişilik olarak Papias, kapasitesi sınırlı olsa da Kutsal Kitabı elçilerden öğrenmiş sadık bir gelenekçi olmuştur. Bu nedenle onun toprak kap içerisinde kutsal bir hazine sakladığı benzetmesi yapılır. Hristiyan inancının ilk kaynaklarına kadar gitmiştir. Kilise babaları olarak bilinen elçilerin sözlerini toplamıştır. Bunların arasında Matta'nın İbranice İncil'i ve Markos'un İncili'ne ait ifadeler de yer almaktadır. Bazıları doğrudan Rab'bin sözleri olduğunu ifade ederken bazıları da İncil'in yorumlanması olarak tarif etmektedir. Bu eserin yazıldığı tarih ile ilgili olarak değişik tarihler verilmektedir. MS 110 ila 140 yılları arasına tarihlendirilmektedir (Eusebius. 3. 39; Jackson, 1852: 119-120; Schaff, 1882: 436; Baring ve Gould, 1897: 366-367; Schmid, 1899: 85; Hall, 1899: 4-15; Auchincloss, 1901: 46; Bardenhewer, 1908: 43; Tixeront, 1957: 27-28; Körtner, 1983: 5; Ehrman, 2003: 86-87; Tiefenbach, 2012: 50-54; Jackson, 2016: 136).

Hierapolis piskoposu Papias'ın aşırı "*Milenium*" yanlısı ya da "*Khilas*"çı yani binyılcı olduğu ileri sürülmektedir. Bu akım, Hz. İsa'nın yeniden dirilip bin yıl egemenlik süreceğine inanmaktadır.

Yani Hz. İsa dünyaya geri geldiğinde kral olarak bu dünyada bin yıl hüküm sürmesi bekleniyordu (Schaff, 1882: 437; Bardenhewer, 1908: 43-44; Tiefenbach, 2012: 51). Eusebius da Papias'ın binyılcı olduğu görüşündedir. Bu *khilasçı* gelenek, Yahudi kıyamet inancından geldiği iddiası nedeniyle eleştirilmiştir (Papandrea, 2012: 29; Huttner, 2013: 226-227).

Hatta Papias *millennium*da olacağına inandığı verimliliği açıklamak için meşhur bir benzetme yapmıştır: “Öyle bir zaman gelecek ki tüm asmaların on bin dalı, her bir dalın on bin dalcığı, her bir dalcığın on bin çubuğu, her bir çubuğunun da on bin meyvesi ve her bir meyvenin de on bin üzüm âdeti ve her bir üzüm adeti ezilince yirmi beş ölçek şarap sağlayacaktır. Ve kutsallardan biri elini uzatıp üzümlerden bir tanesini koparmaya kalkışınca bir başkası hemen ‘ben daha iyi bir üzümüm beni al, Rab’bi beni kullanarak onurlandır’ diye seslenecek. Benzer şekilde (O dedi ki) bir tohum adedi on bin başağı, her bir başak da on bin tohumu ve her bir tohum adedi de on kere beş yüz gram saf ve ince un sağlayacaktır. Elmalar, her çeşit tohumlar ve çimenler de benzer şekilde çoğalacaktır. Ve topraktan beslenen tüm hayvanlar o zaman ahenkli bir esenlikle kusursuz bir itaatle insana tabi olacaklar. Bu sözler Rab’bin öğrencisi Yuhanna’yi gören ihtiyarlar tarafından Papias’a aktarılmıştır. Ve o bundan Rab’den gelen sözler olarak Yuhanna’dan duymuş olduğunu hatırladı”(Tiefenbach, 2012: 52-53).

Papias'ın yazılarında Philip'in zamanında iki mucizeden bahsedilmektedir. Philip'in kızlarından öğrendiği mucizelerden biri, bir ölünün dirilişine aittir. Diğeri ise Kutsal Kitaptan bilinen Yustus Barsabba'nın zehir içtiği ve zehirlenmediği mucizesidir. Philip'in kızlarıyla kişisel olarak temasta olması onun önemini artırdığı ifade edilmektedir (Eusebius. 3. 39; Schaff, 1882: 437; Tiefenbach, 2012: 51; Huttner, 2013: 214).

Papias bölgede derin kökleri olan bir aileden gelmektedir. Bu Phrygia'da nadir görülen bir durumdur. Papias'ın adı bölgeye özgüdür, kendisinin ve ailesinin Hierapolis'in yerlisi olduğunu düşünmek mantıklıdır. Küçük Asya'da erken kilise lideri olarak yer alırken gezgin bir dini figür değil, yerel bir figür olarak görülmektedir. Hierapolis'teki Hristiyanlık gittikçe yerel hale gelmiş ve muhtemelen yerli halkta bu nedenle Hristiyanlığa ilgi göstermiştir. Muhtemelen Papias komşu kentlerden gelen kilise yöneticileri ile değil ama aracılı ile de görüşmüştür ve muhtemelen bölgeye göç eden ilk Filistinli Hristiyanlar ile de iletişim halindeydi (Hill, 2006: 309; Huttner, 2013: 219-222).

3.2. Claudius Apollinarios

Grek yazarlar tarafından Apollinarios, Latin yazarlar tarafından Apollinaris ya da Apollinarius olarak dile getirilmektedir. Hierapolisli Claudius Apollinarios zaman zaman Syria'deki Apollinarioslar ile karıştırılmaktadır (Tiefenbach, 2012: 71).

Phrygia Hierapolis'inde piskopos Papias'ın haleflerindedir. Tarihler kesin olmamakla beraber yaklaşık olarak MS 160 ile 180 yılları arasında Hierapolis piskoposu seçilerek görev yapmıştır (Schaff, 1882: 465; Tadros ve Malaty, 1993: 201; Tiefenbach, 2012: 72-73; Jackson, 2016: 138; Watkins, 2016: 64). Apollinarios Hierapolis'te yaşayan bir Roma vatandaşıydı. Kentte yaşayan üst sınıfın bir üyesiydi. Anavatanı ile bağı en azından ismiyleydi. Ailesinin *Apollo* kültüründen ödünç alarak bu ismi ona verdikleri düşünülmektedir. Apollinarios'un yaşadığı bu dönemde çok şiddetli bir veba salgını yaşanmıştır. Çok sayıda asker ve halk bu salgından dolayı ölmüşlerdir. Batı Anadolu da bu salgından çok ciddi etkilenmiştir (Bruce, 1984: 266-271; Huttner, 2013: 231-232). İmparator Marcus Aurelius'a Hristiyan inancına ve inanlara karşı yapılan suçlamalar nedeniyle “Apology” (İnanç Savunma) yazmıştır. Sardeisli Melito ile birlikte Hristiyanlığı etkin bir biçimde savunmuşlardır. Özellikle 2. yüzyılda giderek gelişen Mesih inancı farklı yönlerden saldırılara maruz kalmıştır. Yahudilerden, paganlardan, Yeni Paltoncu filozoflardan ya da doğrudan Roma İmparatorlarından saldırılara uğramıştır. Genç Plinius İmparator Triananus'a 107 yılında yazmış olduğu bir mektupta Mesih inancının Anadolu'da hızlı bir şekilde yayıldığı uyarısını yapmaktadır (Schaff, 1882: 465; Grant, 1988: 83; Farmer, 2011: 26; Tiefenbach, 2012: 72-74; Huttner, 2013: 231-232; Jackson, 2016:

138). Apollinarios, Montanizm ve Paskalya konularında da etkin bir rol oynamıştır (Eusebius. 4. 27; Jackson, 2016: 138; Tiefenbach, 2012: 73; Schaff, 1882: 465; Huttner, 2013: 238-239).

Eusebius, Apollinarios'un pek çok eserinin olduğunu belirtir. Ancak dört tanesinin isminden bahseder. “*Greklere Karşı*” beş kitap, “*Hakikat Üzerine*” iki kitap, “*Yahudilere Karşı*” iki kitap ve “*Phrygialuların Sapkınlıkları Üzerine*” başlıklı eserlerinden bahsetmektedir (Eusebius. 4.27; 4. 27; Schaff, 1882: 465; Grant, 1988: 83-91; Huttner, 2013: 238). Eusebius'da bahsedilmeyen bir diğer eseri de *Paskalyada* adındaki (*On Easter*) eseridir (Tadros ve Malaty, 1993: 201).

Apollinarios'un *Montanizm* ve *Paskalya* üzerine olan görüşleri tam bilinmemekle beraber farklı yazarlar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazı kilise tarihçileri onu “*Quartodeciman*” görüşüne karşı çıktığını belirtmektedir. Bir kısım yazar *Montanizm* konusunda ki görüşlerini şüpheli görürken, bir kısmı karşı çıktığı belirtmektedir. Ayrıca kendisinin “*Khilas*”çı yani “*Milenium*”cu olup olmadığı konusunda da farklı görüşler vardır (Schaff, 1882: 465; Tiefenbach, 2012: 71-74; Jackson, 2016: 138). *Apology* (İnanç Savunma), yazısında hem Melito hem Apollinarios özgür biçimde inançlarını savunmak için imparatora yazdıkları metinlerdir. “*Greklere Karşı*” eserini, aslında bu dönemde çeşitli kentlerde yaşayan paganlara karşı yazmıştır. “*Yahudilere Karşı*” eserini yazdığı dönemde ise Yahudilerin Hristiyanlardan daha kalabalık nüfusa sahip olduklarını belirtmek gerekir. Yahudiler Greklerin kültürel etkinliklerinden kendilerini soyutlamadıklarını görmekteyiz. Bu eseri de bu nedenle Yahudilere karşı eleştirel bir çalışmasıdır. “*Phrygialuların Sapkınlıkları Üzerine*” eserinde ise Phrygia'da ortaya çıkan *Montanizm* akımının sapkınlıkları üzerinde durmaktadır. “*Hakikat Üzerine*” eserinde de sofistlerin de konusu olan adalet, hakikat, insan doğası ve insan yasaları gibi konular üzerinde durmaktadır (Huttner, 2013: 239-259).

Apollinarios'un bir mucizesinden de bahsedilmektedir. Marcus Aurelius Danube'de savaşırken onun askerlerine yardım ettiği, onlara su verdiği, gök gürültüsü ve şimşek ile düşman askerlerine zarar verdiğine dair bir mucizesi Roma'ya kadar ulaşmıştır (Grant, 1988: 83; Huttner, 2013: 234-237).

Sonuç

Erken Hristiyanlık döneminde Hierapolis antik kenti, pagan, Yahudi ve Hristiyan halkların birlikte yaşam sürdükleri önemli bir kent olmuştur. İlk etapta Hristiyanlık, tek tanrılı Yahudilik içerisinden çıkan bir hizipçi grup olarak algılanmıştır. Yahudiler Hierapolis kentinde tekstil ticareti ile uğraşan bir halktı. Ticaretin getirmiş olduğu bir zenginliğe de sahiptiler. Bu durum aslında Hristiyanlar için önemli olduğu kadar zorluk çıkaran bir unsurdu. Çünkü Hristiyanlığın yayılması için gerekli olan maddi desteği bu Yahudilerden sağlamaya çalışıyorlardı. Diğer taraftan da zenginlik içerisinde olan bir halkı inandıkları dinden kendi inançlarına döndürmek zordu. Yahudiler pagan halk ile uyum içerisinde yaşamaktaydılar. Genel olarak Hellenistik ve Roma döneminde kendilerine çeşitli ayrıcalıkların sağlanması pagan halkı rahatsız etmemiş de değildir. Yahudiler kimi zaman pagan olan Greklerin etkinliklerini, yarışmalarını ve festivallerine de katılıyorlardı. Hristiyanlar birinci yüzyılın sonundan itibaren Yahudilerden kopmaya başladılar. Paskalya, sünnet ve Mesih meselesi gibi konularda ayrışmalar başlamıştır.

İkinci yüzyılda ise Hristiyanlığın kendi içerisinde sapkın olarak nitelendirdikleri gruplar çıkmaya başlamıştır. Bu dini akımlar geniş bölgelere yayılmaya başlamıştır. Roma da kimi zaman bu evangelist Hristiyanlardan rahatsız olmuştur. Bu nedenle de “*Apolgy*” denilen inanç savunma yazıları yazan din adamları ortaya çıkmaya başlamışlardır. Bu döneme ikinci sofistler dönemi denilmiştir.

Hierapolis'te yaşamış olan önemli din adamları da Hristiyanlığın yayılması için ve kendi inançlarına karşı yapılan saldırılara karşı da çaba sarf etmişlerdir. Philip'in ve kızlarının bu kentte yaşamaları, mezarlarının burada olması, Papias ve Claudius Apollinarios gibi kentin piskoposluğunu yapmış önemli isimlerin bulunması kentin ve bölgenin önemini artırmaktadır. Onlardan kalan antik kaynaklar Hristiyan literatürü açısından da çok önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA
ANTİK KAYNAKLAR

- Eusebius. (2011), *Kilise Tarihi*, İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- Herodotos. (2002), *Herodot Tarihi*, (Çev: Müntekim Ökmen), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Josephus. (1957), *Jewish Antiquities*, VII, (Trans: Ralph Marcus), Cambridge: Harvard University Press.
- Ksenophon. (1998), *Anabasis*, Onbinlerin Dönüşü, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Kutsal Kitap. (2008), İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Plinius, (2001). *Genç Plinius'un Anadolu Mektupları*, (Çev: Çiğdem Dürüşken), İstanbul: YKY.
- Strabon, (2000). *Geographika*, Antik Anadolu Coğrafyası, (Çev: Adnan Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Vitruvius, (2017). *Mimarlık Üzerine*, (Çev: Çiğdem Dürüşken), İstanbul: Alfa.

MODERN KAYNAKLAR

- Auchincloss, W. S. (1901), *Saint Peter The Apostle of Asia*, Philadelphia.
- Bardenhewer, O. (1908), *Patrology*, The Lives and Works of the Fathers of the Church, Berlin: B. Herder.
- Baring, S.-Gould, M. A. (1897), *The Lives of the Siants*, London: John C. Nimmo.
- Bayram, F. (2018), "Laodikeia'da Hristiyanlık ve Kiliseler", *Geç Antik Çağ'da Lykos Vadisi ve Çevresi*, (Ed: Celal Şimşek ve Turhan Kaçar), İstanbul: Ege Yayınları.
- Bruce, F. F. (1984), "Jews and Chrisitans in the Lycus Valley", *Bibliotheca Sacra* 141, 3-15.
- Cayre, F. (1936), *Manual of Patrology and History of Theology*, I, Belgium-Paris-Roma: Desclee&Co.
- Cohen, Getzel M. (1995), *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*, Berkeley-Los Angeles-Oxford: Colifornia University Press.
- D'Andria, F. (2001), "Hierapolis of Phrygia: its evolution in Hellenistic and Roman times", *Urbanism in Western Asia Minor: New Studies on Aphrodisias, Ephesos, Hierapolis, Pergamon, Perge and Xanthos*, (Ed: David Parish), Portsmouth: Journal of Roman Archaeology.
- _____. (2010), *Hierapolis*, İstanbul: Ege Yayınları.
- _____. (2018), "Hierapolis Alma Philippum: Havari'nin Kutsal Alanı'ndaki Kazılar, Araştırmalar ve Restorasyonlar", *Anadolu/Anatolia* 44, 83-156.
- Donaldson, J. (1864), *A Critical History of Christian Literature and Doctrine*, Vol. I, London: Macmillan and Co.
- Ehrman, B. D. (2003), *The Apostolic Fathers II*, (Ed-Trans: Barth D. Ehrman), London: Harvard University Press.
- Farmer, D. (2011), *Oxford Dictionary of Siants*, Oxford: Oxford University Press.
- Freeman, C. (2009), *A New History of Early Christianity*, New Haven-London: Yale University Press.
- Grant, R. M. (1988), *Greek Apologists of The Second Century*, Philadelphia: The Westminster Press.
- Hall, E. H. (1899), *Papias and His Contemporaries*, Boston-Newyork: The Giberside Prees.

- Hargis, J. W. (1999), *Against the Chrisitans, The Rise of Early Anti-Christian Polemic*, New York: Peter Long.
- Hill, C. E. (2006), "Papias of Hierapolis" *The Expository Times*, Vol. 117.8, 309-315.
- Holmes, M. W. (2007), *The Apostolic Fathers*, (Ed-Trans: Michael W. Holmes), Michigan: Baker Academic.
- Hunt, E. J. (2003), *Christianity In The Second Century*, London-New York: Routledge.
- Hoffmann, J. (1987), *Celsus On the True Doctrine*, (Trans: Joseph Hoffmann), New York-Oxford: Oxford University Prees.
- Huttner, U. (2013), *Early Christianity in The Lycus Valley*, (Trans: David Green), Leiden-Boston: Brill.
- Jackson, G. A. (1852), *The Apostolic Fathers*, New York: D. Appleton and Company.
- Jackson, A. (2016), *The Christian Saints of Turkey, A Guide Inside The Early Church of Asia Minor*, İstanbul: Arkeoenge.
- James, M. R. (1983), *The Apocryphal New Testament*, Oxford: The Clarendon Press.
- Jones, A.H.M. (1998), *Cities of the Eastern Roman Provinces*, New-York: Oxford University Press.
- Kaçar, T. (2009), *Geç Antikçağ'da Hristiyanlık*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- _____. (2011), "İkinci Yüzyılda Hristiyanlık: Entelektüeller, Düşünceler ve Gruplar", *Selevcia ad Calycadnm I*, 19-28.
- Karahan, Ü. O. (2017), "Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Batı Anadolu'daki Yahudi Yerleşmeleri ve Hakları", *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18, 399-416.
- Kenrick, F. P. (1855), *The Primacy of The Apostolic See*, Baltimore: John Murphy&Co.
- Körtner, U. H. J. (1983), *Papias von Hierapolis*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Palaz Erdemir, H. (2006), *Antikçağ'da Hierapolis ve Çevresinde Koyun Yetiştiriciliği ve Yan Sektörleri*, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 23-30.
- _____. (2012), "Wollen Textiles: An International Trade Good in the Lycus Valley in Antiquity", *Colossae in Space and Time Linking to an Ancient City*, (Edt: Alan H. Cadwallader- Michael Trainor-Vandenhoeck and Ruprecht, Leiden, 104-129.
- Papandrea, J. L. (2012), *Reading The Early Church Fathers*, New York: Daulist Press.
- Sayar, M. H. (2018), "Geç Antik Çağ'da Lykos Vadisi ve Çevresi", *Geç Antik Çağ'da Lykos Vadisi ve Çevresi*, (Ed: Celal Şimşek-Turhan Kaçar), İstanbul: Ege Yayınları.
- Schaff, P. (1882), *History of the Christian Church, Volume II, Ante-Nicene Christianity, AD 100-325*. Newyork: Grand Papis.
- Schmid, B. (1899), *Manual of Patrology*, South Broadway: JB. Berder.
- Şimşek, C. (1999a), "Antik Dönemde Babadağ Çevresi", *I. Babadağ Sempozyumu (Tarihte ve Günümüzde Babadağ)*, 1-3 Aralık 1999, Bildiri Metinleri, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, s.321-322.
- _____. (1999b), "Antik Dönemde Çürüksu (Lycos) Vadisinde Kültürel ve Ekonomik Yaşam", *Arkeoloji ve Sanat*, 92, 2-9.

-
- _____. (2009), "Regional Cults In The Lykos Valley and Its Neighbourhood", Altan Çilingiroğlu'na Armağan Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı'na Adanmış Bir Hayat, (Ed: Haluk Sağlamtimur, Eşref Abay v.d.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- _____. (2015), Laodikeia Kilisesi: Lykos Vadisinde Hristiyanlık, Denizli: Denizli Büyükşehir Belediyesi.
- Tadros, F.R.-Malaty, Y. (1993), Lectures In Patrology, The Apostolic Fathers, Egypt: St. George's Coptic Orthodox Church Sperting.
- Tiefenbach, H. (2012), Anadolu'nun Azizleri, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tixeront, J. (1957), A Hanbook of Parology, London: B. Herder Book.
- Watkins, D. B. (2016), The Book of Saints, London-New York: T&T Clark.
- Wilken, R. L. (2003), The Chrisitans as the Romans Saw Them, New Haven-London: Yale University Press.
- Wilson, M. (2010), Biblical Turkey, A Guide to The Jewish and Christian Sites of Asia Minor, İstanbul: Ege Yayınları.